

BESZÁMOLÓ
a Magyar Tudományos Akadémia
Nők a Kutatói Életpályán Elnöki Bizottság 2020. évi tevékenységéről
az MTA 2021. évi rendes közgyűlésére

A *Nők a Kutatói Életpályán Elnöki Bizottság* 2017-ben alakult meg Lamm Vanda akkori osztályelnök vezetésével, majd a professzor asszony társadalomtudományi alelnökké választása után Bollobás Enikő levelező tag irányításával folytatta a munkát. A *Bizottság* 2020. őszén tartotta alakuló ülését, amelyen kijelölte a feladatokat, részben folytatva a korábbiakat, részben – a Freund Tamás elnök úr köszöntőjében foglaltak alapján – újakat vállalva.

I. PROBLÉMÁK

Feladataink és vállalásaink számos, széles körben tapasztalható probléma felismeréséből adódnak. A tudományos életben (akár az üzleti szférában) egyértelműen látszik az a szakmai-foglalkoztatási piramis, ahol az alsó szinteken mindenütt jóval több nő dolgozik, mint a felsőkön. Bármelyik szférát tekintjük, ez a helyzet: az egyetemeken arányaiban több a női hallgató a BA-képzésben, mint az MA/MSc-képzésben, és több az MA/MSc-képzésben, mint a doktori képzésben; több az adjunktusok között, mint a docensek között; több a docensek között, mint az egyetemi tanárok között. Az egyetemi vagy kutatóintézeti vezetők összetételében ugyanezt látjuk: a tanszékvezetők/csoportvezetők között kisebb arányban vannak a nők, mint a férfiak; még kisebb arányban az intézetvezetők között; még ennél is kisebb arányban dékánok között, és még jóval kisebb arányban – mintegy fehér hollóként – a rektorok között.

Mindez összefüggésben van a tudományos fokozatokkal és címekkel: minél feljebb tekintünk, annál kevesebb a nő. A PhD-fokozat megszerzése után tömegesen megtorpannak a női kutatók, s nem szerzik meg az MTA doktora címet olyan számban, mint férfi kollégáik. Gyakran óriási nehézségekbe ütközik a PhD-fokozat utáni továbblépés, elsősorban a kiskorú gyermek(ek)et nevelő anyák számára. Mint Lamm Vanda és Nagy Beáta írják a *Magyar Tudományban* 2019-ben megjelent áttekintésükben: „míg a női és férfi PhD-hallgatók száma kiegyensúlyozott, és a PhD/DLA-fokozatot szerzők között is 37% a nők aránya, a PhD-fokozat megszerzése után a nők lényegében eltűnnek a tudományos közéletből.” Továbbá, mint írják, a “2019. áprilisi adatok szerint, míg 2245 férfi rendelkezik DSc/MTA doktora címmel, addig a nők esetében ez a szám mindössze 420 fő, azaz 16%” (Lamm-Nagy).

Szembetűnő aránytalanságot mutat a női kutatók száma a különböző tudományterületeken is. Elsősorban a STEM-diszciplínákról van szó, vagyis a kemény/egzakt tudományok, technológiai és mérnöki, valamint matematikai területekről, ahol egyértelműen alulreprezentáltak a nők. Az eddigi tapasztalat alapján úgy tűnik, hogy ez a tudományos irányválasztás már a gyermekkorban elkezdődik, majd az egyetemeken lesz nagyon látványos. Igen kevés nő/lány kíván mérnöknek, informatikusnak vagy matematikusnak menni.

Mindezzel összefüggésben szemet szűrő probléma a női akadémikusok aránytalanul alacsony száma. Az MTA 1825-ös alapítása óta eltelt majd' 200 évben összesen 44 nőt választottak tagnak (ráadásul a szocializmus évtizedeiben számos esetben politikai, és nem tudományos érdemeket jutalmaztak akadémikussággal); 1949 és 1989 között csak nyolc olyan tagválasztó közgyűlés volt, amelyeken nőket is levelező taggá választottak (összesen 11-et). A 2021. márciusi állás szerint mindösszesen 28 nőt számlálhatunk az Akadémia rendes és levelező tagjai között – vagyis a nők még a teljes tagság 10%-át sem adják.

A tudományos közélet különböző szervezeteiben, egységeiben szintén látványos a nők háttérbe szorulása. Kongresszusok és konferenciák szekcióiban, paneljeiben a tudományterületek többségében túlsúlyban vannak a férfi előadók és szekcióelnökök. A különböző akadémiai és egyetemi bizottságok vezetőségében általában jóval kevesebb a nő, mint a férfi – még az olyan diszciplínák esetében is, amelyekben nagy számban dolgoznak női kutatók. A bizottsági vezetőségekben alig van nő, illetve, ha van is, akkor inkább a hierarchiában alsóbb szinteket jelentő, inkább adminisztratív posztokon (alelnök, bizottsági titkár). Tehát itt is leképeződik az a hierarchia, amely az egyetemi és a tudományos életben általában látható.

Végül elmondható, hogy a női tudósok – akár a múlt nagy női tudósait, akár a jelenben működő női tudósokat tekintjük – még mindig nincsenek kellőképp jelen a tudományos köztudatban, nem eléggé láthatóak. Gyakran szűkebb szakterületeiken túl nem igazán közismert az sok szép eredmény, amely például Hugonnai Vilma, Torma Zsófia, R. Várkonyi Ágnes, Péter Rózsa, Kopp Mária vagy Szabolcsi Gertrúd nevéhez fűződik.

II. VÁLLALÁSOK

A Bizottság számos területen tesz komoly erőfeszítéseket a fenti problémák orvoslásának érdekében: hogy részt segítse a nők tudományos előmenetelét; hogy a lányok számára is vonzóak legyenek a STEM-pályák; hogy az érdemes tudósok közül több női akadémikus legyen; hogy munkájukat és tehetségüket elismerve több nő kerüljön magasabb pozícióba munkahelyeken, illetve akadémiai szervezetekben; valamint, hogy jobban láthatóak és elismertek legyenek a tudományos eredményeket már elért nők. *Bizottságunkban* helyet kapott a *Fiatal Kutatók Akadémiája* és a *Nők a Tudományban Egyesület* egy-egy képviselője is, akik vállalásainkon osztozva segítik munkánkat.

2018-ban a *Bizottság* kezdeményezésére hirdette meg az MTA azt a 14 év alatti gyermeket nevelő kutatónőket, illetve kiskorú gyermeküket egyedül nevelő kutatókat támogató ösztöndíjat, amelynek keretében évi bruttó 1,8 M forint támogatásban részesülnek az akadémiai doktori értekezésükön dolgozó legkiválóbb kutatók. Mivel két alkalommal is nagy számban pályáztak erre a támogatásra, ez az ösztöndíj 2021 őszén újra meghirdetésre kerül.

Bizottságunk középgenerációs mentorprogramja keretében több tagunk tesz látogatást akadémiai intézetekben és kutatóhelyeken annak érdekében, hogy aktív mentorálással motiválja a női kutatók továbbhaladását a PhD-fokozattól az MTA doktora cím megszerzése felé. Hasonló céllal jött létre ifjúságmotivációs programunk, amelynek keretében több tagunk középiskolákba látogat, és előadásokkal mutatja be, hogy lányok számára is milyen izgalmasak lehetnek a STEM-pályák.

A *Bizottság* a következő tagválasztásra is ajánlással készül annak érdekében, hogy a kiemelkedően sikeres 2019-es tagválasztáshoz hasonlóan – amikor is 10 új női levelező tag került az Akadémia tagjai közé – az osztályok a soron következő jelölési folyamatban is külön figyelmet szenteljenek a nemek arányának, illetve, hogy a tudós testület minél nagyobb számban válasszon nőket tagjai közé.

A *Bizottság* az évek során különböző ajánlásokat fogalmazott meg a női kutatók helyzetének javítása, illetve elismertségének és láthatóságának megerősítése érdekében is. Ezek között említendő az egészséges munkahelyi légkör biztosítása, illetve a munkatársak emberi méltóságát sértő magatartások visszaszorítása érdekében megfogalmazott ajánlások. Újabb ajánlásunkban arra biztatjuk az akadémiai bizottsági szavazásokat előkészítő jelölő bizottságokat, hogy biztosítsák a női jelöltekre való szavazás lehetőségét, és ne csak a hierarchia alsóbb szintjeit képviselő posztokon. Szintén ajánlásban ösztönözzük a konferenciák és kongresszusok szervezőit, hogy minden esetben kérjenek fel női, illetve a

szakmában alulreprezentált társadalmi csoportokból előadókat, és már a konferencia tervezési szakaszában, a szervezési bizottságokba is vonják be őket annak érdekében, hogy megfelelő érdemi hozzájárulásuk biztosítva legyen.

A magyar női tudósok láthatóbbá tételét elősegítendő, a *Bizottság* az MTA támogatásával két kötetet ad ki: egy magyar nyelvűt, amely a különböző diszciplínák legkiemelkedőbb női tudósairól nyújt pályaképeket, valamint egy angol nyelvűt a múlt nagy magyar női tudósairól. Mindkét kötet online, digitális formában is elérhető lesz. Emellett tanulmányírási pályázatot hirdettünk magyar női tudósok munkásságának feldolgozására.

A *Bizottság* ajánlásai és hirdetései olvashatók az MTA honlapján levő saját lapon (<https://mta.hu/nok-a-kutato-i-eletpalyan-elnoki-bizottsag>), friss információkkal aktuális programjainkról.

Budapest, 2021. március 16.

Bollobás Enikő s.k.
bizottsági elnök